

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ – ПЛОВДИВ
ФАКУЛТЕТ ПО ИКОНОМИКА

МУХАМЕТ НАЗИФ ХАЙДАРИ

ВЛИЯНИЕ НА БАНКОВАТА СИСТЕМА ЗА РАЗВИТИЕ НА
АГРАРНИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА КОСОВО

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ в област на висшето образование: 3. Социални, стопански и
правни науки, професионално направление: 3.8 Икономика,
докторска програма: Икономика и управление (селско стопанство)

Научен ръководител:
Доц. д-р НАДЕЖДА БЛАГОЕВА

Пловдив, 2019 год.

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключения и препоръки с общ обем от 178 страници. Представени са 11 таблици, 13 фигури и приложения. Използвани са 104 литературни източника.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедрен съвет на катедра „Икономика“ при Аграрен университет – Пловдив, с Протокол № 201/15.05.2019 год.

Специализираното научно жури е назначено със заповед на Ректора № РД 16 – 601/31.05.2019 год. в следния състав:

Рецензенти:

Доц. д-р Ваня Кръстева Георгиева

Доц. д-р Николай Пенев Иванов

Становища:

Проф. д-р Румен Иванов Отузбиров

Доц. д-р Валентина Любенова Николова-Алексиева

Доц. д-р Минко Атанасов Георгиев

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 12.09.2019 година от 11:00 ч. в залата на Центъра за дистанционно обучение, Аграрен университет – Пловдив.

Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в библиотеката на Аграрен Университет – Пловдив.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследваната тема

Банките в Косово упражняват дейността си в бизнеса с пари. Те ежедневно работят с големи суми пари, които влизат при тях под формата на влогове или депозити и излизат впоследствие като инвестиции. Реализирането на приходи в цялостния посочен процес е свързано с определен риск. Банковата система на Косово, подобно на общата банкова система, представя процеса на лидерството на банките към постигане на целите и изпълнение на задълженията. Важно е банковата дейност да бъде управлявана по такъв начин, че тя да бъде в състояние да се справи с всички видове рискове като следва промените и успява да удовлетвори нуждите на клиентите. Банковата система в Косово непрекъснато развива дейности, с които да поема нови предизвикателства и да отговаря на промените, налагани от новите съвременни банкови технологии.

От друга страна селското стопанство е много важен сектор за развитието на икономиката, оказващ влияние върху възможностите за намаляване на безработицата и вноса, както и върху тенденциите за нарастване на износа. Република Косово, като млада държава, има нужда да развива селското стопанство, защото страната е изправена пред висока безработица и търговски дефицит.

Така че и двата сектора, банковият и селскостопанският, следва да се разглеждат с повишено внимание, както и в тяхната взаимна връзка и зависимост. В настоящата научна работа се разглежда именно въпросът как може да се допринесе за увеличаване на възможностите за изграждане на връзки между двата сектора, така че те да си подпомогнат и сътрудничат един с друг, което да допринесе пряко за развитието на икономиката като цяло. Посочените мотиви аргументират актуалността на разглежданата проблематика. Тя изисква да се направи подробен преглед на икономическото развитие като цяло, да се акцентира върху необходимостта от увеличение на инвестициите, правени от банковата система в селското стопанство.

2. Научноизследователска теза, цел и задачи на изследването

Изследователската теза, която авторът защитава е, че банковата система и чуждестранните инвестиции са значим фактор за развитие на аграрния сектор в Косово, а ефективността им зависи от общата политика за постигане на устойчив икономически растеж. В последователния ход на изследването вниманието се насочва към няколко специални хипотези, а именно:

- Липсата на монетарна политика представлява пречка за икономическото развитие на Косово
- Банковата система в Косово работи като отделна система, която е независима от Европейската централна банка – ЕЦБ
- Чуждестранният капитал оказва въздействие върху развитието на аграрния бизнес в Косово

Целта на настоящата научна разработка е чрез обстоен анализ на състоянието и ролята на банковия сектор за развитието на селското стопанство в Косово да се дадат нужните препоръки за подобряване на банковата дейност с оглед създаване на стимули за по-нататъшното развитие на селскостопанския сектор.

За постигане на така дефинираната цел дисертационният труд се концентрира върху изпълнението на следните изследователски **задачи**:

- Да проучи значението на селскостопанския сектор за икономиката;
- Да направи критичен анализ на ролята на банковата система към настоящия момент;
- Да направи сравнително оценяване на банковата практика и нейното въздействие върху развитието на селското стопанство,
- Да систематизира конкретни насоки и препоръки, които биха спомогнали за повишаване ролята на банковата система в развитието на селското стопанство в Република Косово

3. Предмет и обект на дисертационния труд

Във връзка с така дефинираната актуалност на темата като **обект** дисертационния труд се определя банковата система в Косово, а негов **предмет** е политиката на подкрепа на селскостопанския сектор с помощта на банките в Косово.

4. Методология на изследването и информационни източници

Постигането на посочената цел предполага набавяне на информация за банковия и селскостопанския сектор, преглед на статистическите данни, събирани в продължение на много години, за това как се получава нужната подкрепа. Предоставят се още и данни за селскостопанския сектор и помощта, която той получава от други, а не само от банковия сектор, анализира се въздействието на банковия върху селскостопанския сектор и възможностите, които допринасят за по-тясното сътрудничество между тях.

Темата се основава на научната методология, която допринася за разработване на научноизследователската работа. Методите използвани в научното изследване са:

класически, диалектичен, исторически, логически, индукционен и дедукционен метод, статистически и сравнителен анализ.

Статистическият анализ се основава на публикувана официална информация от централната банка на Косово, статистическата агенция на Косово, зеленият отчет, публикуван от Министерството на земеделието, горското стопанство и земеделското развитие, както и на статистически данни, публикувани от Световната банка.

Теоретичната част в рамките на икономическата характеристика, както и качествените и количествени параметри на научното изследване са анализирани в научната работа. Научното изследване обхваща и анализ чрез методи на проучване с помощта на въпросници, чрез които е получено мнението на различни асоциации, за да бъдат направени изводите и препоръките.

В научната работа е представена разнообразна информация посредством графично изобразяване, достигнатите резултати са илюстрирани с необходимите фигури и изводи.

Научноизследователската работа срещна някои ограничения. Набавянето на информация пряко от търговските банки беше трудно до известна степен. Също така беше труден и достъпът до информацията и изобщо комуникацията с държавните служители от Министерството на земеделието. Освен това не беше възможно проучването да се разшири и да обхване цялата територия на Косово.

5. Структура на дисертационния труд

В структурно отношение дисертационния труд е изграден в систематичен порядък въз основа на поставените изследователски задачи, като проследява следната логика:

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ И ФИГУРИТЕ

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯ

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

УВОД

**ГЛАВА I ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ И ОСОБЕНОСТИ НА БАНКОВАТА СИСТЕМА
В РЕПУБЛИКА КОСОВО**

1.1 Основни характеристики на банковата система

1.2 Въздействие на външни фактори

- 1.3 Описание на конкурентната среда на банките и банковите продукти
- 1.4 Стратегии на банковата система
 - 1.4.1 Стратегически цели
 - 1.4.2 Разработване на задачи
 - 1.4.3 Планиране дейността на банките
 - 1.4.4 Разработване на банкови продукти
- 1.5 Използвани методи и методология

ГЛАВА II АНАЛИЗ И ОЦЕНКА РОЛЯТА НА БАНКОВАТА СИСТЕМА ЗА ПОДПОМАГАНЕ РАЗВИТИЕТО НА АГРАРНИЯ СЕКТОР

- 2.1 Роля на Централната банка в Косово
 - 2.1.1 Надзор на банковите операции
 - 2.1.2 Ликвидност на банките
 - 2.1.3 Управление на активите, пасивите, капитала и контрол върху дейността на банката
- 2.2 Търговските банки и тяхната роля в селското стопанство
 - 2.2.1 Операции на търговските банки
 - 2.2.2 Организационна структура
 - 2.2.3 Позициониране на банкови продукти
 - 2.2.4 Продукти и услуги на търговските банки в Косово
 - 2.2.5 Позициониране на кредитите и депозитите
- 2.3 Ролята на банките в селското стопанство
 - 2.3.1 История на селското стопанство
 - 2.3.2 Агробизнес контекст
- 2.4 Изследване на възможностите на банковата система за развитие на селското стопанство в Косово

ГЛАВА III ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЗАСИЛВАНЕ РОЛЯТА НА БАНКОВАТА СИСТЕМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА КОСОВО

- 3.1 Анализ на въздействието на селското стопанство върху икономиката

- 3.2 Анализ на банковите резултати в Косово
- 3.3 Финансиране на агробизнеса
 - 3.3.1 Небанково финансиране в агробизнеса
- 3.4 Анализ на въздействието на банковия сектор в селското стопанство
- 3.5 Анализ на паричните средства за кредитна подкрепа

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ – ВЪПРОСНИК

I. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В увода се обосновава актуалността на изследвания проблем, дефинират се основната цел, задачи, предмет и обект на разработката, формулирана е научноизследователска теза.

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ И ОСОБЕНОСТИ НА БАНКОВАТА СИСТЕМА В РЕПУБЛИКА КОСОВО

В първа глава се разглеждат основните аспекти и особености на банковата система в Република Косово. Банковият сектор в Косово е добре развит и се счита за една от най-стабилните бизнес дейности. Банките развиват и осъвременяват непрекъснато своите услуги като следват съвременните тенденции в банковата система. Съвременното развитие на банковата система се влияе най-вече от чуждестранния капитал, инвестиран в банковия сектор. Днес в банковия сектор са съсредоточени 67.5% от общите активи в целия финансов сектор. Основно място в дейността на банките заема отпускането на заеми, като периодът за погасяване може да достигне до 15 години в зависимост от вида на заема. Общата сума на заемите възлиза на 2,489 милиона Евро, заемите за предприятия са 36.27%, а заемите за частни лица са 63.51%. Повечето от тези заеми се усвояват от сектора на търговските предприятия (50 процента от заемите за предприятията), докато заемите, които се отпускат на промишления сектор (включително мини, производство, енергия и строителство), съставляват 24.27% от общите заеми за предприятията. Селскостопанският сектор съставлява 3.87% от общите заеми (Central Bank of Kosovo, 2018).

Търговските банки играят важна роля на паричния пазар. Те се появяват там като най-големи участници, както от страна на предлагането, така и от страна на търсенето на парите. Паричният пазар позволява ефективно разпределение на активите им и поддържане на резервите на възможно най-ниското ниво. Търговските банки са финансови посредници, които увеличават средствата си чрез заявки за депозити и други източници, като например резервите на централната банка, средства от предприятия или компании и наемане от други институции. Търговските банки трябва да заемат от Централната банка, за да решат проблемите си с ликвидността в краткосрочен план. Те отпускат заемите със средствата, които имат от вложителите си, от собствените си и от привлечени средства. Банките не могат да създават неограничена сума от заеми, защото трябва да притежават определени резерви, за да могат да върнат исканите депозити.

Банковият пазар в Косово систематично се отличава с постоянен растеж. Това ни показва, че Косово е стабилен пазар с голям потенциал за пазарно развитие. Централната банка на Косово, в своето качество на регулатор на финансовата система, би следвало да популяризира навлизането на нови банки на пазара. Новите инвестиции в банковия сектор биха допринесли за увеличаване на конкуренцията, което би имало положително въздействие върху намаляването на лихвения процент върху заемите за финансиране на бизнеса, най-вече в селскостопанския сектор, тъй като е видно, че той не е във фокуса за банките за кредитно присъствие със своите едва 3.8% пазарен дял.

Депозитите са от голямо значение за банката, защото представляват кредитната им база. Тя ги събира, за да може да одобрява кредити. Депозитите в банката създават задължение на банката да плаща лихва на тези, които инвестират във фондове. Този начин на определяне на цените на амортизацията и налага определянето на тези цени на по-ниско ниво, докато банките имат много по-малко пространство, движение и ценообразуване според възможностите си. Методът за определяне на цените на депозитите според офертата игнорира потребностите на потребителите и еластичността на търсенето на депозити (Asset Liabilities Management, 2016). Лихвата, начислявана върху депозитите, зависи от различни фактори. Ликвидност на банката - ако банката има висока ликвидност, тя е заинтересована да предлага висок лихвен процент върху депозитите. Друг фактор е инвестирането в международната търговия с финанси. Ако възвръщаемостта на инвестицията е ниска, банките не са заинтересовани да правят инвестиции и да се излагат на рискове. В този случай банките нямат интерес да

увеличават депозитите и предлагат нисък лихвен процент. Това е така, защото не е в техен интерес да увеличават разходите си.

Научноизследователската ми работа ми помага да обобщя извода, че банките в Косово предлагат кредитни продукти, но лихвените нива, които те прилагат, са високи. Банките трябва да разработят продукти, които са приемливи за клиентите. Също така би следвало да определят лихвения процент с оглед предназначението на продукта. Разликите в лихвените проценти са големи, лихвеният процент върху заемите е много висок в сравнение с лихвения процент върху депозитите. Освен това, за пречка може да се счита и това, че банките не са посочили разпореждания за позволените заеми. Това увеличава цената, дори и когато клиентът прави редовни плащания. Въвеждането на такива разпоредби е важно за поддържането на финансовата стабилност.

Търговските банки в Косово вече започнаха да следват новите тенденции в съвременната банкова система, където предоставянето на електронни услуги и намаляването на броя на клоновете е част от тяхната стратегия. През последните години банките намалиха броя на клоновете си и увеличиха цената на услугите, предлагани в клоновете в сравнение с цените на електронните услуги. Този период от време се счита за преходна фаза, през която нагласите на клиентите ще се променят и ще се промотира използването на алтернативни начини и канали.

С огледа на тази цел, банките следва да предлагат алтернативен достъп на клиентите до банката и този достъп да бъде по-лесен. Всеки канал за дистрибуция е важен за банката и за клиентите. С развитието на технологиите банките започнаха да променят операциите си, като се стремят към предлагане на електронни услуги. По мое мнение обаче, банките трябва да предлагат на клиентите и възможността да получат класическите услуги, предлагани в търговските офиси. По този начин ние можем да си осигурим контакт с клиента по всяко време. Банковата система е сложна, а начинът, по който се оперира с банковите продукти е твърде комплексен и за обикновения потребител това е неразбираемо и непонятно. Има случаи, в които клиентът не е наясно как да използва преимуществата на даден банков продукт. Ето защо контактът с клиента е много важен и е незаменим в много ситуации.

През последните години употребата на интернет се е увеличила значително и също е проникнала в банковия сектор. Интернет банкирането предоставя нов канал за продажба на банкови продукти. Понастоящем банките в Косово имат много добър напредък в предлагането на електронни услуги като: услуги от банкомат, включително теглене на пари, депозити, прехвърляне на парични средства и др., достъп до банкови

сметки през интернет или смартфон, извършване и обработка на различни транзакции и плащания; плащания на терминал (POS плащания) в магазинната мрежа; картови разплащания; подаване на заявления за банкови продукти по електронен път и др.

Това, което възпрепятства развитието на електронните услуги в Косово е липсата на закон за електронните подписи. Заради липсата на този закон, банките не могат да предоставят една електронна услуга от начало до край.

Методология на изследването

Научната цел на настоящото изследване се отнася до цялостното изследване на качествените и количествените измерения на явлението, за да се избегнат теоретичните неуспехи и да се постигне прецизност.

В последователния ход на научното изследване се използват следните методи:

Исторически метод, където са представени исторически данни за банковата дейност и дейности. Той се интересува и изучава теоретико-методологическите направления в исторически аспект.

Индуктивен метод - чрез индукция сме събрали различна информация от хомогенни институции, които са били третирани като общи. Този метод се прилага успоредно с дедуктивния такъв, при който се извършва преминаване от общото положение за всички факти към отделни конкретни факти.

Качествени и количествени методи. Тези две групи основни изследователски методи са взаимно допълващи се, като обикновено силните страни на едната група компенсират слабите страни на другата (Харалампиев, К., Марчев, А., 2017). По тази причина в практиката качествените и количествените методи се комбинират и се прилагат съвместно. Количествен метод - в изследването са използвани две негови форми: 1) наблюдение – събиране на данни за сегашното или минало поведение на хората, 2) допитване – събира се информация за мнения, оценката, предпочитанията на хората. Различават се два големи класа на допитване. Качествени методи - използват се за получаване на мнения чрез отворени интервюта, които са адаптирани и използвани в изследването. От своя страна те могат да бъдат няколко вида: кабинетно проучване, неструктурирано интервю, дискусии във фокусни групи, проективни методи, изследване на отделни случаи

Статистически анализ – приложение на статистически методи за обработка на статистически данни, получени при наблюдението, групировката и за изучаване на производни статистически величини едновременно с тяхното тълкуване, за да се

разкрие същността, състоянието, тенденциите, закономерностите и зависимостите между изучаваните явления.

Разработеният дисертационен труд се позовава и използва голям брой източници на данни като вторични данни. Тези ресурси бяха използвани за извършване на различни анализи на наблюденията върху банковия и селскостопанския сектор, които бяха използвани за повишаване на качеството на работата. Източници на данни са тези институции, които отговарят за публикуването и поддържането на статистически и финансови отчети, а именно: Централна банка, Търговски банки в Косово и Асоциации на банките, официални доклади от Министерството на земеделието, горите и развитието на селските райони, с акцент върху зеления доклад, статистически доклади, публикувани от Агенцията за статистика на Косово, официалните доклади на ЦЕФТА са публикувани на официалните уебсайтове.

Научноизследователската работа срещна някои затруднения, свързани с набавянето на информация пряко от търговските банки. Също така беше труден и достъпът до информацията и комуникацията с държавните служители от Министерството на земеделието. Освен това не беше възможно проучването да се разшири и да обхване цялата територия на Косово.

Въз основа на така направения преглед на теоретичните аспекти на банковата система в Република Косово в глава първа на настоящото изследване могат да бъдат обобщени няколко основни извода:

Първо. Банковата система изпълнява комплексна дейност, която се състои от множество важни дейности вътре в системата. Също така тя оказва съществено въздействие върху развитието на икономиката. Ето защо теоретичния аспект на разглеждане на системата е основателен и необходим.

Второ. Функционирането на банковите продукти и услуги е още по-сложен процес. По време на моята научноизследователска работа аз установих, че за обикновения потребител е трудно да разбере описанието и същността на банковите продукти и услуги. Считаю, че описанието на банковите продукти и услуги съдържа твърде много специфична информация и данни за функционирането им, които затрудняват крайния потребител.

Трето. Банковата система в Косово се намира в етап на развитие и ориентиране към модернизация. Системата е особено съсредоточена върху развитието на електронното обслужване и електронните продукти. развитието на последните ще окаже влияние върху банковата система. Но при една такава ситуация банките няма да

имат лични взаимоотношения с клиентите си. Резултатът от този процес ще бъде положителен за банките, тъй като това води до пряко намаляване на разходите, но повишената сложност на банковите услуги ще накара клиентите да променят решенията си.

Четвърто. Планирането в банковата система е много важен фактор. Банките правят и приемат планове и трябва целенасочено и непрекъснато да изпълняват поставените цели. По време на научноизследователската работа беше установено, че банките трябва да насочат усилията си и да се съсредоточат върху плана за развитие на своите служители. По този начин те ще могат да изпълнят своите планове за бизнес развитие. Нужно е банките да развият своите стратегии. Обикновено те имат стратегия за една до три години. Банките могат да оцелеят, ако проявят гъвкавост като променят и приспособяват своите стратегии. Основните банки в Косово работят с чуждестранен капитал и са зависими от банката-майка. Това създава трудности при изработването и внедряването на банковата стратегия.

Пето. Банките покриват добре пазара в Косово. Тяхното представяне и стабилността им са главният фактор. Моето заключение е, че банковият пазар може да нараства като се създават нови банки, специализирани в някои конкретни сектори, какъвто е и селското стопанство.

ГЛАВА II

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА РОЛЯТА НА БАНКОВАТА СИСТЕМА ЗА ПОДПОМАГАНЕ РАЗВИТИЕТО НА АГРАРНИЯ СЕКТОР

Втора глава изследва ролята на банковата система за подпомагане развитието на аграрния сектор. След конфликта от 1998-1999 г. започна съживяването на държавните органи в Косово, като по това време Косово се ръководеше от международната Организация на обединените нации. В процеса на установяване на институциите беше необходимо да се създаде институция, която да изпълнява ролята на централна банка. През 2000 г. в Косово се установи Институцията за банкови и платежни операции (ИБПО). Първоначално усилията на страната бяха подкрепяни от Международния валутен фонд чрез професионални съветници по плащанията. Първоначално те даваха препоръки в докладите си, а с течение на времето, препоръките се превърнаха в процедури на работа. Със създаването на Вътрешния банков съвет по плащанията под ръководството на Централната банка на Косово и при присъствието на всички търговски банки, работата беше съсредоточена върху конкретизиране на правилата и процедурите на работа, стандартите и всички останали политики за опериране и

развитие в това отношение (Централната банка на Косово, 2016 г.). С развитието и установяването на държавни механизми, тази институция разви активите си и се превърна в независима обществена институция като нейни първостепенни цели бяха финансовата устойчивост и разплащателните системи. Това, което отличава Централната банка на Косово от централните банки на държавите в региона като Албания, Сърбия, Македония, България е, че тези държави имат своя собствена национална валута, която издават и пускат в обръщение. Следователно тези държави в региона имат монетарни политики, за които самите държави носят отговорност. Като държава, намираща се под ръководството на международната общност, Косово получи правото да използва като валута ЕВРОТО, което улесни ролята на Централната банка на Косово, но също така увеличи нейните отговорности. В началото на 2002 г. заварените национални валути на страните от Еврозоната бяха заменени с евро, докато в Косово германската марка беше заменена с евро. На предишната Институция за банкови и платежни операции (ИБПО), (която сега се нарича Централна банка на Република Косово), беше възложено ръководството на този проект, за да се осигури плавен и безопасен преход към еврото, и ако е възможно, да се постигне най-ниската постижима цена. Неограничената помощ на Временната административна мисия на ООН в Косово и на ЕС предоставиха необходимата силна подкрепа за да бъде изменено, допълнено, обновено и одобрено основното законодателство. След използването на германската марка като основна валута в Косово през 1999 г. или по-точно казано узаконената употреба на тази валута, преминаването към евро трябваше да се осъществи в тясно сътрудничество и с помощта на Европейската централна банка и на някои национални централни банки на страни в Еврозоната. Всъщност въвеждането на евро банкнотите и монетите стана възможно с помощта на държавите от Еврозоната. В момента, в който Косово избра еврото и се обърна към Европа, страната започна да изгражда стабилни основи на паричната система, което беше абсолютно необходимо за бъдещото развитие и реформиране на страната в идните години. Приемането на еврото като национална валута донесе на Косово известна монетарна стабилност. Рискът от обезценяване на националната валута вече не съществуваше. Централната банка на Косово, която действа като фискален представител на правителството на Република Косово, не поема рисковете от обмяна при управлението на официалния резерв. Този резерв се инвестира главно в страни-членки на Еврозоната, т.е. в централни банки и финансови институции с много високи рейтинги. Икономиката на Косово не е изправена пред сериозни рискове от обмяна.

Преминаването към Еврозоната предпази Косово от двоен, законен и неофициален курс за обмяна на валута.

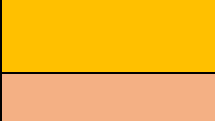
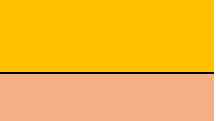

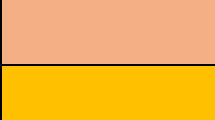
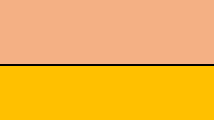

В настоящия момент в Косово има 10 лицензирани търговски банки с чуждестранен капитал от 87.4% (Централната банка на Косово, 2017 г.), които спазват наредбите и законите, издадени от Централната банка на Косово. Финансовата система се покрива основно от банковия сектор с дял, възлизащ на 67.5% от общите активи на финансовия сектор като цяло. Централната банка, изпълнявайки своята роля за надзор на финансовите институции, е постановила различни наредби, чрез които се ръководи функционирането и управлението на финансовия сектор и неговото предпазване от излагане на рискове и финансови кризи. С оглед на изложеното дотук, става ясно, че Централната банка на Косово има важна роля в развитието на икономиката. Тъй като ние сме млада страна, Централната банка на Косово няма дългогодишна история, но според мен това е преимущество, защото Централната банка на Косово няма собствена монетарна политика. Тя прилага монетарната политика на Европейския съюз. По този начин в Косово съществува финансова стабилност, която е под контрола на ЕС. Към настоящия момент ТБ в Косово се развиват успешно година след година. Успехът им се отчита и от Международния валутен фонд (МВФ). Те държат 67.5% от активите във финансовата система, което свидетелства за техния постоянен възход. Годишният кредитен растеж за 2017 г. е 11.55%, докато растежът при депозитите е 6.7%, което показва стабилността на тези банки. Банковият сектор в Косово се характеризира с присъствието на чуждестранни банки, които играят важна роля в банковата система. Те допринасят за модернизиранието на банковата система като внедряват съвременни практики по управление на банковите операции. През последните години банковият сектор в Косово следва съвременната тенденция за предоставяне на електронни услуги. Всички банки вече са осъвременили своята система и непрекъснато предлагат иновативни услуги. Това допринася за модернизиранието на банковата система, улеснява достъпа на клиентите до банковите услуги, намалява обръщението на физическите парични средства, което води до намаляване на сивата икономика.

Банковият надзор оказва значително въздействие върху качеството на изпълнението на вътрешния одит чрез одиторски дейности, включително дискусиата с ръководството и препоръките, които се предлагат за усъвършенстване на вътрешния контрол. Надзорът осигурява значителна обратна връзка относно ефективността на системата за вътрешен контрол и функционирането на банката. Централната банка на Косово работи в качеството си на надзорен орган, който стриктно прилага правилата в

банковата система. По време на моята научноизследователска работа, аз достигнах до извода, че надзора на банковата система е от голяма важност за осигуряване на финансова и икономическа стабилност. Той защитава клиентите и помага на банките да подобрят процесите и цялостната си работа. На теория и на практика банковият надзор е успешно въведен и работи добре като се спазват всички наредби. Това, което трябва да бъде променено от Централната банка, е начинът на работа с исканията и оплакванията, които постъпват в банковата система, така че да бъде повишена нейната ефективност. Централната банка на Косово би трябвало да прояви повече гъвкавост и да подобри и улесни надзора и неговата ефективност.

Централната банка на Косово контролира банките и взема решения за управление на риска. Тя изпълнява следния обхват от дейности в съответствие с действащите закони за банковия риск, както следва:

Таблица 2-1 Риск от банковия сектор

	2016	2017	Тенденция на риска
Макроикономиче ски риск			
Кредитен риск			
Риск за печалбата			
Риск за платежеспособността			
Риск за ликвидността			
Риск за функционирането			

				
Незначителен риск	Нисък риск	Умерен риск	Значителен риск	Висок риск

Източник: Доклад за финансовата стабилност 2018, Централна банка на Косово, https://bqk-kos.org/repository/docs/2018/BQK_FSR_13.pdf

Представените данни позволяват да се обобщят няколко основни извода. Позицията на финансовата стабилност е повлияна положително от икономическия растеж на страната, което позволява да се подобри финансовото положение на икономическите субекти като предприятията и домакинствата. Макроикономическата стабилност и подобрената платежоспособност между икономическите субекти води до подобряване на кредитното портфолио и подкрепя устойчивото кредитиране (Централната банка на Косово, 2018 г.). Банковият сектор се характеризира с висока стабилност по отношение на цялостното представяне и на показателя за финансова състоятелност. Индексът за натрупване риска бележи понижаване в сравнение с предходните периоди, като се повлиява също и от понижението на кредитния риск. Освен това, печалбата и високите нива на капитала допринесоха още за намаляване на кредитния риск в сектора. През 2017 г. рискът за ликвидността отбеляза слабо понижаване. Постоянното увеличение на несъответствията в периода за погасяване в резултат на увеличаване на периода за погасяване на страната на активите (най-вече за кредитирането) и увеличението на прехвърляемите депозити на страната на задълженията има слабо влияние върху понижението на риска за ликвидността. Тази тенденция за нарастване на несъответствията в периода за погасяване показва възможни промени в банковата структура за финансиране с цел подкрепа за дългосрочното кредитиране. Постоянното увеличаване на кредитирането ще повиши натиска върху положението на активите, поради големия стремеж за повишаване на доходността в среда на постоянно понижаване на кредитните нива. Друг сигнал за повишаване на риска е постоянно нарастващата дигитализация на финансовите услуги. Това може да доведе до по-голям риск от Кибер престъпления и риск за операциите. Банките следва да повишат защитата на своите системи, за да ги защитят от подобни потенциални рискове.

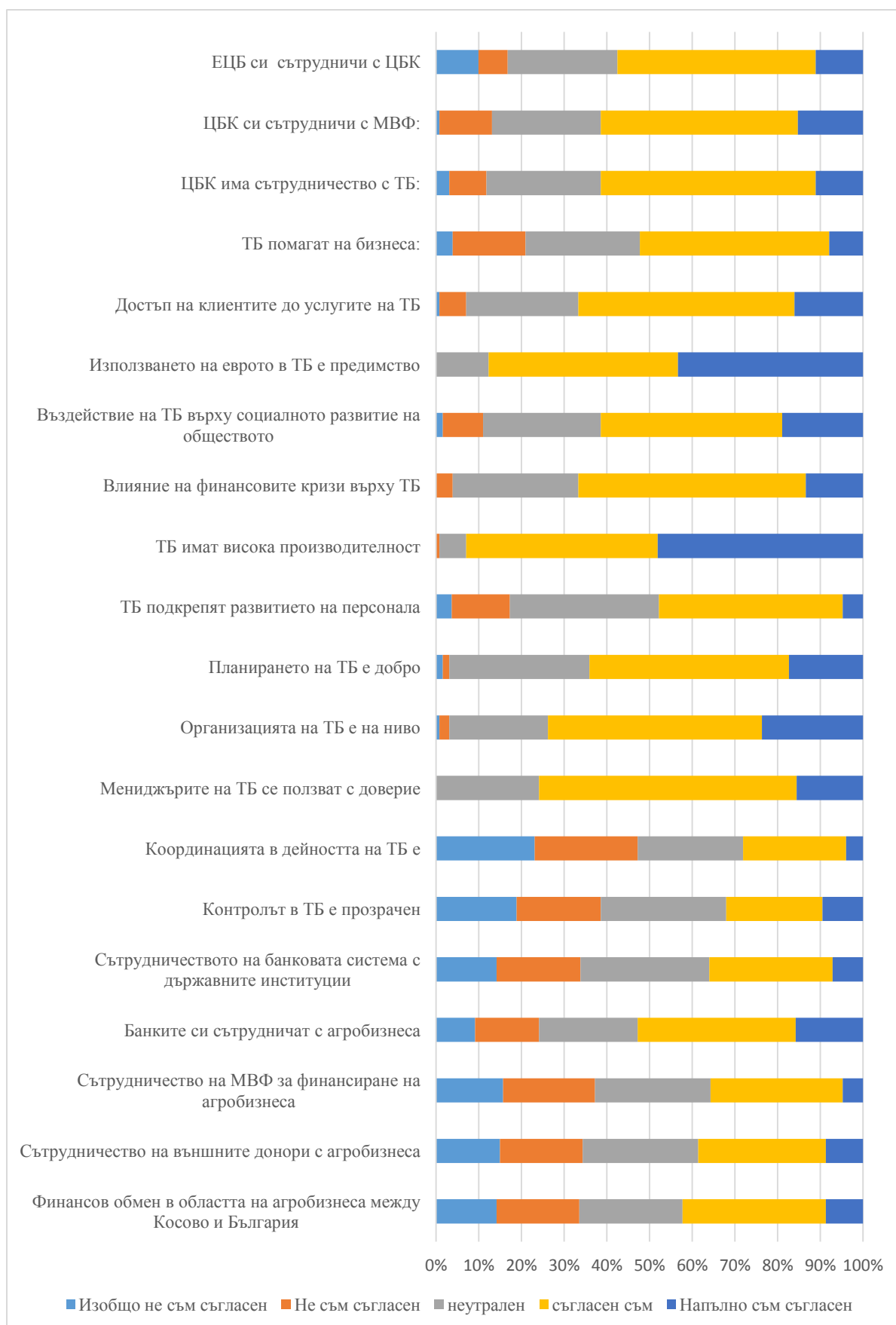
Селското стопанство в Косово все още има слаб достъп до банковото финансиране с 7,9% за 2014 г. Към настоящия момент това е секторът, който най-малко се кредитира от финансовите институции в Косово. Лихвените проценти по кредитиране в селското стопанство са много високи в сравнение с другите секторни кредити и регионални страни с разлика от 3% до 5%, въпреки че през 2014 г. се характеризира спад от 2% в сравнение с предходната година. Кредитите продължават да имат високи разходи за земеделските производители, както и за банките и институциите за микрофинансиране (МФИ), агро кредитирането се признава като необслужвано кредитиране. Това ниско ниво на кредитиране набляга на

консервативния подход на банковата система спрямо селскостопанския сектор. Новите агрокредитни продукти ще увеличат броя на клиентите в банките и ще създадат нови и адекватни възможности за фермерите за заеми, които иначе не биха могли да се възползват. Типичните продукти включват инвестиционни заеми и работен капитал, но с нова структура и подобрене на условията за одобрение на кредитите, като сезонни заеми, земеделска земя като обезпечение, неуреден план за плащане, намаления на цените и др. конкретните продукти, предназначени за нов бизнес и връщащите се мигранти, които ще разширят още повече групата на банковите клиенти. Схемите за финансиране, като ИПАРД, Националната схема за субсидии, Програма за малки и средни предприятия, Програмата за гаранция на кредити от ДЦА и т.н., които не отговарят само на клиентите, но и на банките. Финансовите институции често са по-малко осведомени за тези инструменти или не успяват да ги използват напълно, губейки толкова много възможности.

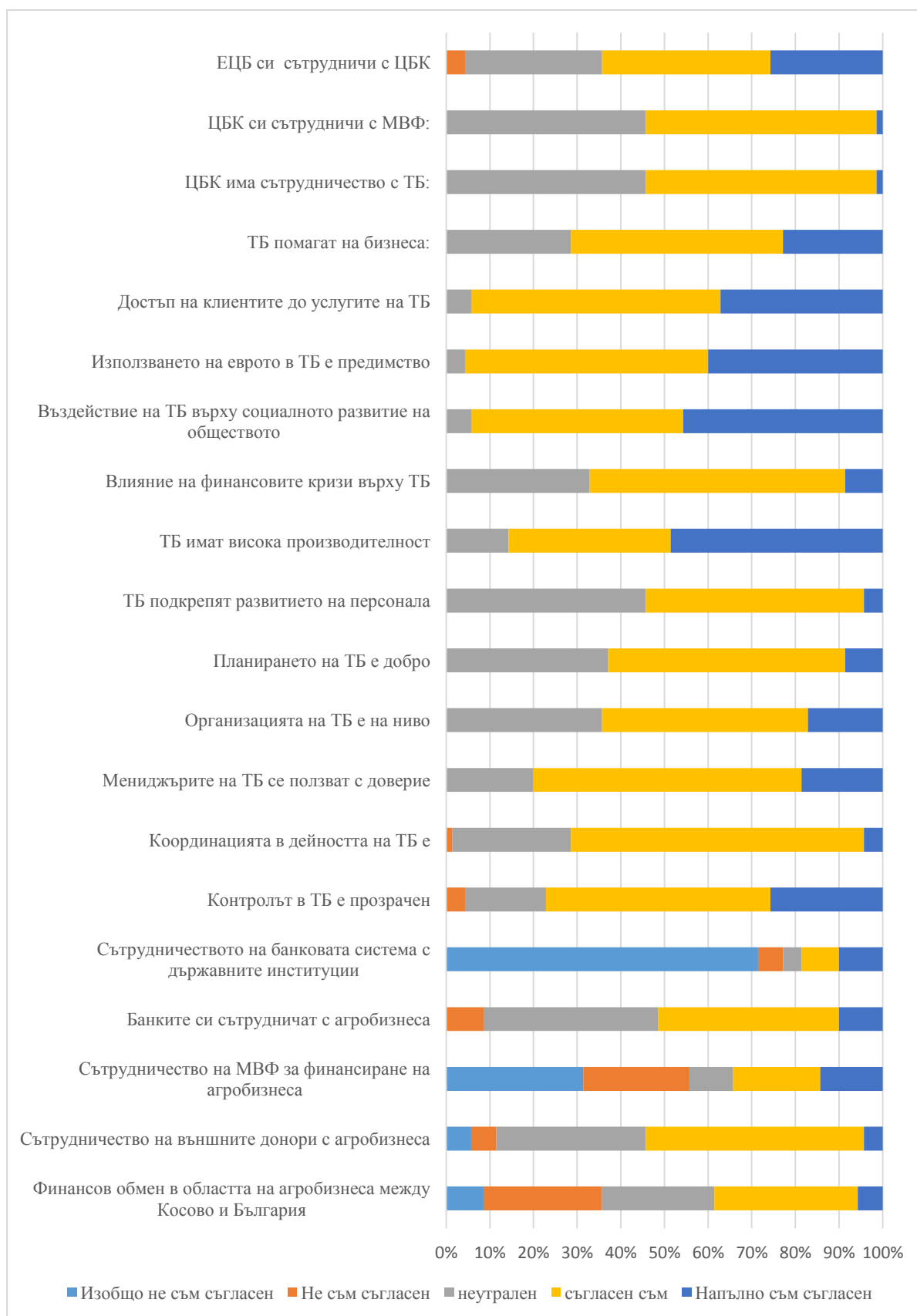
Обезпечението остава основна пречка за земеделските производители при получаване на заем и лизинг (финансов лизинг) като много добър финансов актив, тъй като избягва търсенето на обезпечение като гаранция. В договора за наем, активът закупен като трактор и т.н., играе ролята на гаранция. Земеделският лизинг ще предостави други ползи на клиентите. Финансовият лизинг е по-благоприятен от заема, докато клиентът не изисква собствеността върху оборудването. Това предлага земеделски гъвкави условия, които могат да се възползват от сезонния доход, да ускорят процеса.

Банките могат да създават подходящи кредитни продукти, но ако не намерят силни и способни финансисти, няма да има голям напредък. Неформално е известно, че липсата на обезпечение и неадекватните счетоводни практики принуждават много фермери и агробизнеса да не се възползват от банково финансиране.

С цел да бъде проучена възможността на банковата система да окаже въздействие за подпомагане и развитие на селското стопанство, бе изготвено анкетно проучване с 25 въпроса, което е насочено към различни области на управление в банковата система. Въпросникът е разделен на две категории: 1) граждани или клиенти, които се занимават със селско стопанство и 2) банковите служители. Респондентите, отговорили в проучването, са общо 451, от които 381 са клиенти и 70 са различни служители на банковите институции. Задаваните въпроси и получените резултати за двете анкетиранни групи могат да бъдат проследени от следните фигури №1 и №2:

фигура 1 Графично представяне на въпроси от проучвания на клиенти

фигура 2 Графично представяне на въпроси от проучването сред служителите на банковите институции

Анализът и оценката на ролята, която банковата система играе за подпомагане развитието на аграрния сектор позволява да бъдат изведени няколко основни извода:

Първо. Историята на банките в Косово започва от периода, когато страната административно управлявана от международни институции и от тогава досега банковата система непрекъснато се развива. Търговските банки, работещи в Косово изиграха много важна роля, тъй като те донесоха опита на развитите държави, приложиха го и допринесоха за развитието на банковата система, както и за създаването на закони и разпоредби за банковия сектор.

Второ. Централната банка в качеството си на финансов надзор има много важна роля, тъй като тя контролира и наблюдава дейността на финансовите институции. По този начин Централната банка на Косово поддържа финансова и икономическа стабилност. Резултатът от задълбоченото проучване на Централната банка на Косово показва, че е налице огромна бюрокрация и малко желание за промяна. Централната банка на Косово следва да бъде отворена институция и да допринесе за развитието на банковата система, така че тя да стане сравнима с развитите страни. Необходими са действителни мерки и действия. Централната банка на Косово има преимущество, което е осигурено от чуждестранните търговски банки, работещи в Косово. Те допринасят за развитието на банковата система.

Трето. Тенденцията, която следва банковата система в Косово, е към модернизирани и технологично развитие, което даде възможност на банките да спестят разходи и да увеличат инвестициите си в предоставяне на нови услуги чрез електронни канали. Тази тенденция доведе до намаляване на броя на служителите, заети в банковия сектор. Освен това банките преразгледаха позициите си като започнаха да се оттеглят от по-малко населените и по-слабо развити райони. Банките би трябвало да направят анализ на своя пазар и на дейността си. Те би трябвало да се стремят да намерят точния баланс за предоставяне на банкови услуги между традиционните и иновативните форми.

Четвърто. Косово, като млада държава, следва да обърне специално внимание на инвестициите в селското стопанство. В научноизследователската си работа достигнах до извода, че банките в Косово изобщо не разглеждат въпроса за подкрепа на аграрния сектор. Това личи най-ясно от липсата на кредитиране за селското стопанство. Освен това банките нямат специализирана насоченост към аграрния сектор и не са разработили никакви стратегии в това направление. Те би трябвало да създадат планове и стратегии за подкрепа на селското стопанство. Това обаче трябва да се направи

съвместно с правителствените институции, които да предоставят форми за стимулиране на аграрния сектор чрез кредитно финансиране.

Пето. Извършеното проучване, направено сред гражданите и банковите служители, показва, че по отношение на банките няма достатъчно прозрачност, липсва и финансова образованост. Продуктите, които се предлагат са сложни и комплексни, което ги прави трудни за разбиране от клиентите. Налага се изводът, че банките не полагат достатъчно усилия, за да информират своите клиенти относно предлаганите продукти и услуги.

ГЛАВА III ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ЗАСИЛВАНЕ РОЛЯТА НА БАНКОВАТА СИСТЕМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА КОСОВО

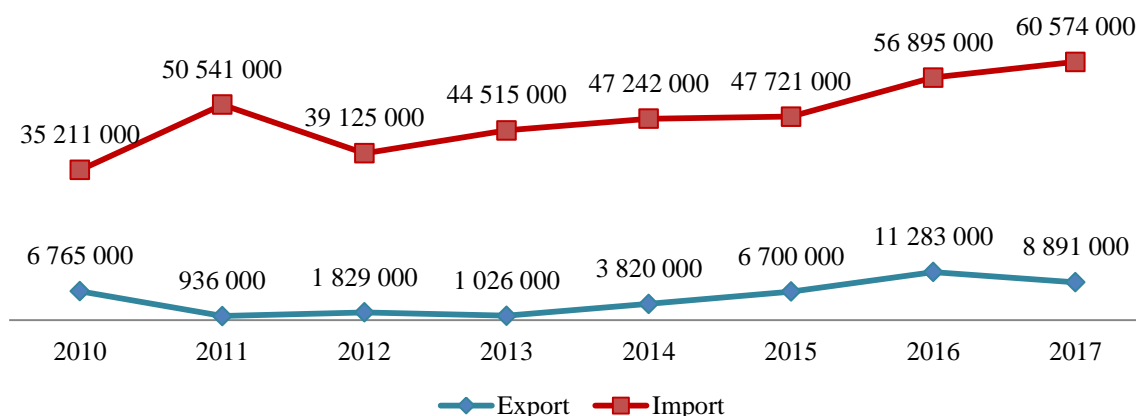
На 17 февруари 2008 г. Република Косово се обяви за независима държава. Приемането на Конституцията позволи на Временната административна мисия на Обединените нации в Косово (УНМИК) да прехвърли повечето от отговорностите си към администрацията на правителството на Косово и Европейската мисия за върховенство на закона (ЕУЛЕКС), която подкрепя косовските власти като основни граждански функции като полицията и съдебната система.

Селското стопанство има много голямо въздействие върху намаляването на безработицата, тъй като надвишава високата работна сила. В същото време агробизнеса оказва влияние върху икономическото развитие на Косово и въпреки че приносът към икономическото развитие е по-бавен от индустриалния, той е по-лесен за функциониране. Косово е страна с обща площ от 10 908 км² и население от 1,8 милиона. Косовската икономика се възползва от години на стабилност и от 2003 г. насам тя се е повишила на среден ръст от над 5% годишно. Това е въпреки световната финансова криза през 2009 г. и следващата криза в еврозоната. Все пак, страната остава една от най-бедните в Европа и е силно зависима от външната подкрепа. Безработицата в Косово надвишава 30%, а паричните преводи от чужбина през 2012 г. са над 12% от БВП.

Селскостопанският сектор играе важна роля в Косово. Това е основен принос за БВП, второ за търговията на едро и на дребно. От 2005 г. участието на селското стопанство в БВП варира между 11,5% и 14,1%. Ако се добави към хранително-вкусовата промишленост, приносът на земеделско-хранителната промишленост за БВП може да достигне до 20%. Освен икономическите въпроси, подкрепата на Косово за

селското стопанство е социален въпрос, тъй като селскостопанската дейност е широко разпространена в Косово като мрежа за сигурност за по-голямата част от населението. Въпреки значителния ръст на селскостопанския износ, външната търговия със селското стопанство се характеризира с голям търговски дефицит. Износът на селскостопански продукти е само около 5% от вноса на селскостопански продукти (Development Faculty, 2015). Косовската търговия в селското стопанство се характеризира с голям търговски дефицит. До известна степен това не е изненадващо предвид размера и нивото на развитие на Косово в региона. Вътрешното производство на някои продукти се бори да се конкурира с вноса в цената и качеството. Размерите, в които износът на селскостопански продукти в Косово доминира от вноса. През отчетния период износът на селскостопански продукти се е увеличил с 21,4% спрямо 10,5% при вноса на селскостопански продукти, но при много ниската отправна точка тя почти не е повлияла на общата рамка (Development Faculty, 2015). Албания е основният бенефициент на износа на селскостопански хранителни продукти в Косово, който представлява около 40% от стойността на износа. Македония и Черна гора са две други важни дестинации с 20% и 10%. Около 15% от селскостопанските хранителни продукти се изнасят за ЕС, където Германия е основният пазар. Вносът на селскостопански храни е почти равномерно разделен между ЕС и Западните Балкани. Сърбия, Германия и Македония са основните източници на внос, с около 20%, 10% и 9% от стойността на вноса. Положителна тенденция на растеж на износа и вноса е и с България, въпреки че има различни колебания както в износа, така и в вноса от 2010 г. до 2017 г., но има забележима тенденция на растеж от 2014 г. Износът през 2017 в сравнение с 2014 г., се характеризира с ръст от 132%, а вносът - с 28.22%, докато търговският дефицит с България е 14.7%. Тези стойности могат да бъдат проследени на следната фигура № 3:

Износ и внос - Косово с България по години

фигура 3 Износ-внос Косово България, 2010-2017

източник: статистическа агенция на Косово (<http://ask.rks-gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/agriculture>)

Търговският дефицит в селското стопанство изглежда е улеснен от либерализацията на търговията. Косово е част от ЦЕФТА (СЕФТА, 2011, р. 18) и има преференциален търговски статут със Съединените щати и ЕС. Все пак, нарастващият търговски дефицит с страните от ЦЕФТА и страните от ЕС посочва, че търговските споразумения увеличават вътрешното потребление на вносни стоки, което се ползва от най-ефективните вериги за доставки и в някои случаи дори от субсидии от страните на произход. Няколко търговски партньори в Косово субсидират селскостопански продукти, особено тези от животни и зърнени култури, които явно обезсърчават косовските производители както на вътрешния, така и на експортния пазар. Регионалната конкурентоспособност в големите продукти просто не е в полза на Косово, имайки предвид недостатъците. Освен ако селските райони в Косово не станат по-динамични и иновативни, съществува голям риск тези потенциално печеливши земеделски производители да загубят своя внос и малките земеделски производители да бъдат потопени в бедност. Като действа само като посредник за заетост, селскостопанският сектор в Косово не е в състояние да реализира своя потенциал като динамичен икономически сектор (Union European Office, 2010). В този контекст фокусът трябва да бъде заместването на вноса и износа с висококачествени продукти или продукти с най-високо качество.

Когато правя анализ от тази гледна точка, аз считам, че аграрният сектор в Косово не е в състояние да осъзнае своя потенциал като динамичен икономически сектор. В

този контекст, фокусът следва да бъде поставен върху замяната на вноса и износа на продукти с продукцията на последните. Принос в това отношение може да направят държавните институции, които са длъжни да намерят алтернативи, които да стимулират производителите да произвеждат повече продукти, които да заместят вноса на тези същите тези продукти от други държави.

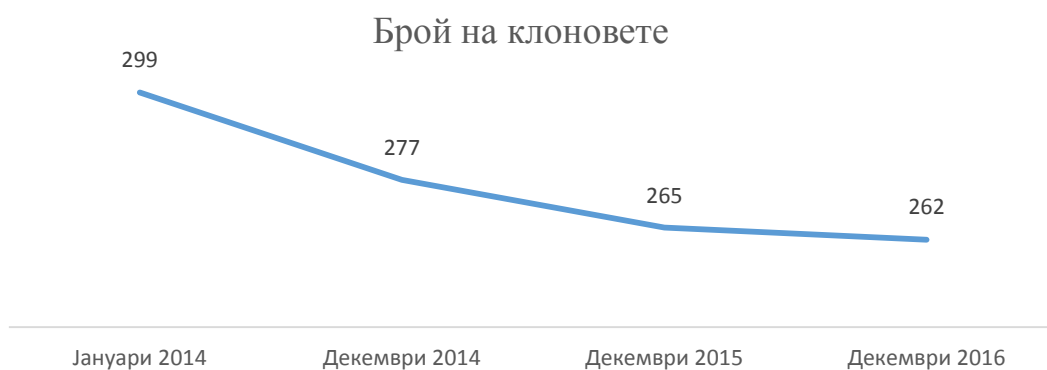
В Косово има три селскостопански района, всеки от които има специфични климатични условия и по този начин се отглеждат различни култури. Това са: Дукаджин (идеално подходящо за градинарство, изискващо интензивна физическа работа), Косовска равнина (подходяща за индустриални зърнени култури и картофи) и планини (подходящи за избрани орехи и къпини). Животновъдството е добре развито във всички региони, но малките животни са по-концентрирани в Дукаджин и в планинските райони. Като цяло има значителен потенциал за растеж в трите селскостопански района, въпреки че селскостопанският потенциал на планинските райони е ограничен. Дукаджин, в сравнение с Косовската равнина, изглежда по-добре използвайки селскостопанските си ресурси. Например, Печ и Джаковица представляват около 65% от цялата напоявана територия в страната, докато в Прищина, Феризово и Гниляне, се казва, че злоупотребяват със земеделската им земя и имат голяма концентрация на дейности в градските райони.

Анализът, направен в последователния ход на научното изследване показва, че липсата на професионални умения и слабото познаване на селскостопанските технологии са една от основните пречки за развитието на селското стопанство. Повечето професионални агрономи и ветеринари са стари специалисти, обучени в старото училище. В резултат на това е налице общ недостиг на специалисти, както се вижда при посещението на място, неуспехите на селскостопанските инвестиции, тъй като инвеститорите нямат подходяща техническа експертиза или мениджърски умения. По-малкото познание и лошото използване на нови селскостопански технологии водят до предпочитане на традиционните семена (или раса, добитък) и лошото използване или неизползване на химикали и торове или ветеринарни услуги, което води до неефективно производство или ниско ниво на производство.

Банковият сектор в Косово с модерна операционна система датира от 1999 г. Банките, които започнаха да оперират в Косово, са с чуждестранен капитал. Населението има отрицателни възприятия от банковия сектор, тъй като имаше лоши преживявания в предишния период преди конфликта в Косово. На този етап Косово се изправи пред предизвикателството на прилагането на монетарната политика. До 2002 г.

Косово е приел германската марка като обща валута. Германската марка бе приета едностранно като валута в Косово и по това време не се водиха преговори с германската Бундесбанк или с Европейската централна банка. С началото на евроизацията Косово бе бенефициент, тъй като придоби право да използва еврото като местна валута. За това, Косово няма монетарна политика. Последвано е от Европейската банка.

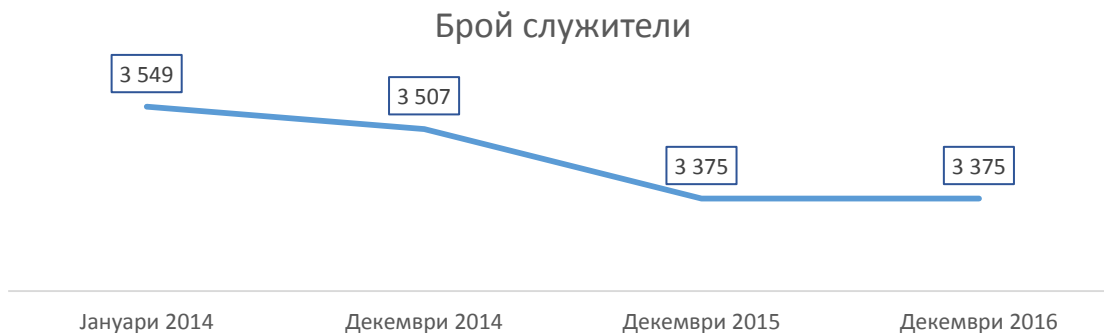
Днес банките в Косово се смятат за най-стабилният и печеливш сектор, всички косовски банки имат положителни резултати в своите бизнес дейности. Имат добре организирана структура. Те използват модерна технология, предлагат широка гама от продукти и така нататък. Таблицата по-долу показва банковата структура, дейностите и производителността на банковия сектор. В Косово функционират 10 банкови институции, от които 8 са чужди капитали, с 89% от капитала. Косовските банки имат клонове по цялата територия на Косово, като броят им в края на 2016 г. е 262. Имаме намаляване на броя на клоновете, което се случи, защото някои банки са развили цифрови услуги и са намалили броя на филиалите. Това е предназначено да насочи клиентите към иновативни цифрови услуги. В някои банки това се отразява и върху намаляването на разходите на банката.

фигура 4 Брой банкови клонове в Косово

Източник: Централната банка на Косово (<https://bqk-kos.org/?id=98>)

Броят на заетите в банковия сектор е 3 375 в края на 2016 г. Като се има предвид, че броят на клоновете през 2016 г. е намалял в броя на служителите в банковия сектор, това е свързано с предоставянето на алтернативно цифрово оборудване. Броят на служителите от 2014 г. до 2016 г. е намалял с 4,9%.

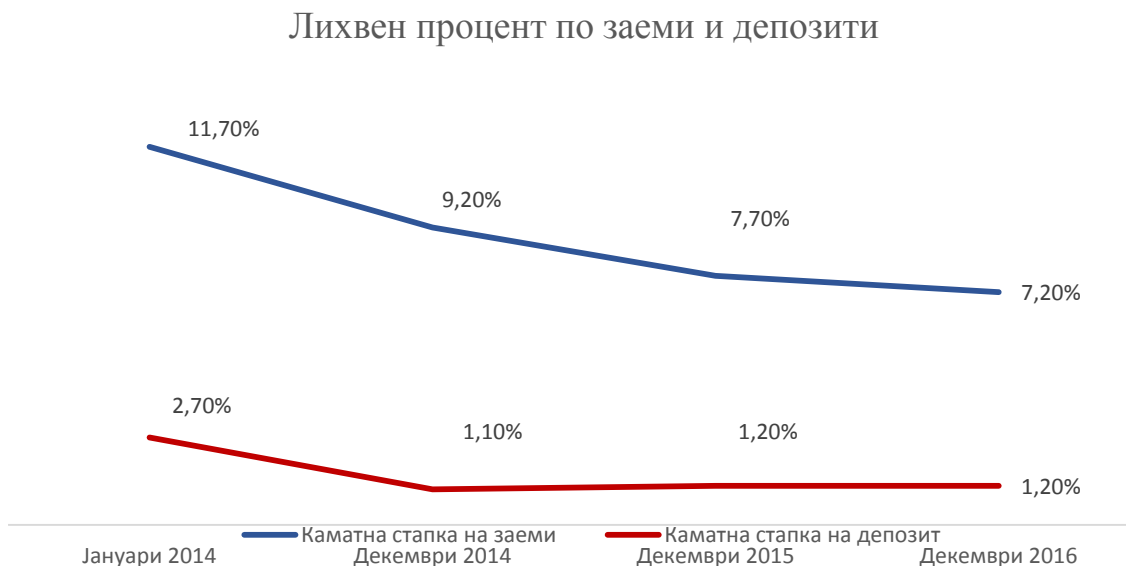

фигура 5 Брой служители в банковия сектор

Източник: Централната банка на Косово (<https://bqk-kos.org/?id=98>)

Растежът на кредитите през 2016 г. възлиза на 10.40%, следва 2015 г. с 7.30%. Това показва стабилно представяне на кредитното подобрене. Също така темпът на нарастване на депозитите има положителна тенденция - ръст от 7.20% през 2016 г., въпреки че средният лихвен процент по депозитите отбеляза значителен спад от 1.20%.

Друга характеристика на банките е лихвеният процент върху заемите, както и върху депозитите. Долната графика показва положителна тенденция за намаляване на лихвения процент върху заемите. Анализирайки периода януари 2014 – 2016 г., виждаме положителна тенденция за намаляване на лихвения процент с 4,5%.

фигура 6 Среден лихвен процент по заеми и дългове

Източник: Централната банка на Косово (<https://bqk-kos.org/?id=98>)

Тенденцията за намаляване лихвения процент намира отражение и при депозитите, но тук намалението е по-слабо изразено. Разликата между средния лихвен процент при заемите и средния лихвен процент при депозитите през 2016 г. е 6%. В сравнение с предишни години, несъответствието е по-голямо. Моят извод е, че тенденцията е положителна в разликата при заемите и депозитите. Но като слабост в тази тенденция може бъде посочена липсата на правило за контролиране на разликата между нивата на тези лихвени проценти.

Банките в Косово демонстрират стабилна ликвидност, както е определено в регламентите на КБК. Коефициент на ликвидност 41.20% показва, че такива банки имат прекомерна ликвидност, защото имат значителна стойност от неизползвани средства.

По време на анализа, аз достигнах до извода, че търговските банки в Косово притежават високи стойности на депозитите. Има няколко фактора, които оказват влияние върху банковите депозити: големият брой граждани, които живеят в чужбина, но имат депозити в търговските банки в Косово. Банките в Косово се считат за най-стабилните в региона, за което допринася и фактът, че използваната валута е ЕВРОТО. Освен това Косово, като държава няма стратегически инвестиционни планове и това поражда колебания в капиталовите инвестиции.

Едно от предизвикателствата, пред които е изправен банковият сектор, е качеството на кредитите, кредитният капацитет на Косово е на правилното ниво, въз основа на региона, в който Косово има най-добри резултати от нерентабилните кредити. Средномесечните необслужвани кредити възлизат на 4.90%, което е много важен показател. Косово може да се счита за здравословен и успешен пазар. Въпреки факта, че правните взаимодействия на необслужваните кредити са много бавни процеси.

Банковата система в развитите страни през периода 2008-2009 г. претърпя финансова криза. Косово нямаше пряко въздействие върху тази криза, но превантивните мерки на ЦБК бяха очевидни. Една от ключовите прогнози на търговските банки беше да се увеличи населението за депозити, предлагайки атрактивни лихвени проценти за прехвърлянето на средства. С това банките в Косово успяха да управляват своите активи, за да поддържат ликвидност. Приложимото законодателство за гарантиране на влоговете увеличи размера на застраховката на депозитите, въпреки че нивото на застрахователната сума е неблагоприятно за вложителите. През 2016 г. законът за депозитите възлиза на 3 000 евро, през 2017 г. той е бил 4 000 евро, но за 2018 г. той увеличава размера на депозитната застраховка на 5

000 евро. Депозитите също така помагат на банките в ликвидност, защото днес съотношението между депозитите и кредитите е много високо. Ликвидността помага на банките да поддържат стабилност.

Финансовите резултати на банките в Косово са подложени на професионален надзор. Централната банка като надзирател и регулатор на финансовия сектор, задължава всички банки да докладват справедливо за финансовите операции. Банките са обвързани да публикуват своите финансови отчети на всяко тримесечие. Въз основа на финансовия анализ, тенденцията на банковия сектор показва добри резултати от година на година. Общата стойност на активите на банковия сектор е 3,4 млрд евро, като средният годишен ръст е 5,23%, в сравнение с 2016 г. до 2010 г., общото богатство на недвижимите имоти достига 46,58%. Въз основа на баланса имаме средно увеличение на задълженията от 6,14% за период от една година, докато при сравняване на 2016 г. с 2010 г. увеличението на пасивите е 42,94%. Увеличението на пасивите е резултат от нарастването на депозитите. Също така, средният приток на капитал от година на година достига цифра от 11,60%, а увеличението през 2016 г. спрямо 2010 г., 79,56%.

В Косово има непрекъснат напредък във финансирането на различни аграрни дейности, особено в отглеждането на различни селскостопански продукти и добитък. Имаме форми на финансиране чрез дарения, субсидии и безвъзмездни средства в различни аграрни дейности. Тези видове финансиране се осъществяват от различни международни организации, насърчаващи развитието на селското стопанство в Косово.

В рамките на Министерството на земеделието всяка година се предлагат увеличени монетарни стойности в подкрепа на агробизнеса. МЗСПО прилага няколко схеми за субсидии за развитие на селските райони и програми за подпомагане на различни подсектори в селското стопанство. През 2012 г. бяха отпуснати средства за директни плащания за зърнени култури (пшеница, царевица и слънчоглед) и животновъди (млекодайни и дребни животни), както и пчелари. През 2013 г. субсидиите ще бъдат насочени към производството на млечни продукти, разсадници и лозя. Бюджетът за преки плащания за 2013 г. изнася 11,6 милиона евро (2012: 8,3 милиона евро). Общият бюджет за проектите за развитие на селските райони за 2013 г. е 15,750,000 евро (2012: 12,760,000 евро). Програмата е пряко подпомогната от проекти на Световната банка и ДАНИДА (Development Faculty, 2015).

Увеличението на бюджета от 2015 г. до 2017 г. се е увеличило със 100%. Така страната показва своя ангажимент за подпомагане на селскостопанските дейности. През

2017 г. са планирани около 48 милиона евро за подпомагане на селското стопанство, 25 милиона са планирани за субсидии, а 23 милиона са за безвъзмездни средства. Субсидиите са по-малко ефективни средства за насърчаване на растежа. Основната цел на субсидиите е да се увеличи производството на селскостопански продукти в Косово, за които политиците и земеделските производители смятат, че това е възможно само ако местното производство може да се конкурира в еднаква степен с предлагането от чужбина. В същото време пряката субсидия има много недостатъци и болезнен ефект, който харчи много години. Както при всяка програма за субсидиране, те могат да нарушат пазарите, търговците могат да получават субсидии вместо земеделски производители и да влошат държавния бюджет. Както показва международният опит, субсидиите са лесни за създаване, но те са сериозно прекъснати.

Все повече купувачи получават все по-голям брой алтернативни източници на финансиране. ИПАРД фондовете на ЕС, националните субсидии за селското стопанство, италианските гаранционни схеми за МСП, гаранциите на ААМР за ДЦА са на разположение за агробизнеса, но някои трябва да им помогне по време на този процес. Тези източници на финансиране имат много привлекателни условия (като например 50% безвъзмездни средства и т.н.), но имат сложни технически изисквания за агробизнеса. Клиентите, търсещи алтернативно финансиране, получават необходимите насоки, трябва да имат устойчиви бизнес планове, точни заявления за отпускане на безвъзмездни средства и пълна документация за използването на тези безвъзмездни средства.

Финансирането на селското стопанство се подкрепя и от търговските банки в Косово, но нито една от банките няма специализации за подпомагане на агробизнеса. Всички банки в Косово предлагат продукти за финансиране на кредити за агробизнес, но те не се различават много от обикновените бизнес продукти. Единственият вариант, който търговските банки осигуряват за агробизнеса, е възможността за променливи плащания според сезона и възможността за плащане с “гратисен период”. Нито един жител в Косово няма специфична сегментация за аграрния бизнес, а лихвените проценти са същите като обикновените предприятия, които могат да имат по-висок марж на печалба и ниска безработица.

Международните донори и финансовите институции разглеждат селскостопанския сектор като ключов приоритет за Косово. През 2012 г. донорите са предоставили над 11 млн. Евро за селското стопанство и развитието на селските райони, ръководени от Европейската комисия и ААМР. Тази цифра се очаква да се

удвои за 2013 г. с вече одобрена сума от над 21 милиона евро. През 2013 г. Световната банка започна да плаща средства по Проекта за селско стопанство и развитие на селските райони. Тези усилия от 25 млн. Долара са насочени към подобряване на конкурентоспособността на земеделските и градинарските сектори на селското стопанство. Европейската комисия определи селскостопанския сектор като една от трите приоритетни области за стратегията за периода 2014-2020 г., като за сектора бе отпуснат около 80-100 милиона евро през стратегическия период.

Координацията между донорите и правителството се е подобрила, въпреки че има припокриващи се програми. Оценката на изпълнението на MAFRD Програмата за земеделие и развитие на селските райони (ARDP) за 2012 г. отбеляза, че координацията на донорите с MAFRD е подобрена от началото на програмата ARDP, която сега отговаря на програмите с ARDP, докато МЗГРД прави предложения за проектиране на донорски проекти. Независимо от това, разпространението на подобни програми (като повече програми за финансиране на земеделски безвъзмездни средства със сходни изисквания за съфинансиране и критерии за квалификация) може да доведе до проблеми сред заинтересованите страни в сектора и по-голяма хармонизация би била от полза. Някои донори вярват, че селското стопанство е "пренаселено поле" с донори. Швейцарската служба за сътрудничество намали дейността си в селскостопанския сектор, която преди това бе достатъчно значима след приключването на дейностите в рамките на швейцарската hortkulturës промоция на местните източници през 2012 г. Вместо това тя ще се съсредоточи върху заетостта и дейностите на младите хора от инвестиционния климат. Първото събитие, по-специално, се припокрива с дейностите за подпомагане на селското стопанство, но то не е основен фокус.

Много интервенции на донори в Косово остават ориентирани към осигуряване на безвъзмездни средства и субсидии, които не са устойчиви след продължителността на проекта, а не структурни недостатъци, които възпрепятстват секторното финансиране на селското стопанство. Някои дарители предлагат (или наскоро са предложили) безвъзмездни средства директно на земеделските стопани, където ЕК води други чрез програма за отпускане на безвъзмездни средства от около 4-5 милиона евро годишно. Програмата за безвъзмездна помощ за развитие на Световната банка (МЗСПР) отпусна безвъзмездни помощи в размер на около 7 млн. Евро за пролетните предложения за 2013 г., а безвъзмездните помощи от 5 млн. Евро бяха разпределени от АДА през 2012 г., докато "Иновационният фонд" и ААМР в рамките на Програмата за нови земеделски

възможности, която има за цел да отпусне над 900 000 евро годишно (бюджетна програма от 3,7 милиона евро за 4 години).

Селското стопанство и развитието на селските райони са един от трите приоритетни сектора, определени в стратегическия план на Европейската комисия за периода 2014-2020 г. Около 80-100 млн. Евро са предоставени за този сектор през седемгодишния стратегически период. ЕС подкрепя публичната администрация на Косово чрез туининг проект - този проект за изграждане на капацитет на публичната администрация подкрепя способността на МЗППР за изпълнение на Програмата за развитие на селските райони и развитие на селските райони.

ААМР, като много силна подкрепа за селскостопанския сектор, постоянно показва засилване и ангажираност към увеличаване на производителността и образователния капацитет. От февруари 2011 г. основната цел на проекта е да увеличи косовския селскостопански продукт, износа и доходите от селските райони в подкрепа на продължаващата стратегия на ААМР за икономически растеж. Основните цели на тази програма са свързването на земеделските производители с нови местни и международни пазари и разработването и максимизирането на производството на нови култури с висока стойност. Програмата има за цел също така да подобри качеството и безопасността на храните чрез въвеждане на международни стандарти, даване на по-добър достъп на дребните земеделски производители до кредити и в крайна сметка укрепване и координиране на сектора и управление на МЗШВ.

Световната банка стартира проекта за развитие на селските райони и селското стопанство за периода 2011-2017 г. Целта на тези 25,83 милиона щатски долара се изпълнява от МЗСПР, е да помогне на правителството на Косово да реализира програми, които насърчават конкурентоспособността и растежа на животновъдството и градинарските подсектори. Трите компонента на проекта са:

- Трансфер на знания в селския сектор;
- Увеличаване на инвестициите за насърчаване на устойчивото развитие на селските райони; и
- Управление на проекти, координация, мониторинг и оценка.

Много институции са действали и са действали в различни агробизнес предприятия по различни начини, за да развият икономиката като цяло.

Косовската банкова система продължава да поддържа висока степен на стабилност, характеризираща се със силна капитализация, приемливо качество на кредитния портфейл и задоволителна ликвидна позиция. Процентът на капиталова

адекватност в края на 2016 г. е 41,2%, което представлява задоволително ниво на капитализация и надхвърля минимума от 12%, изискван от ЦБК. Участието на нефункциониращите кредити спрямо общите заеми в края на 2016 г. намаля до 4.9% от 6.2% през 2015 г. и 8.3% през 2014 г. Нивото на покритие на необслужваните кредити с резерви за кредитни изнася 112,4%, което е задоволително ниво на покритие. Сред страните от Югоизточна Европа (ЮИЕ) Косово остава сред страните с най-висок темп на нарастване на кредитите и най-високо качество на кредитните портфейли. Бизнес кредитите доминират на цялата кредитна структура с участие от 70%. Докато 71.7% от тях са били издадени в сектора на услугите, главно в сектора за търговия (52.7% от общия бизнес кредити). Кредитите в индустриалния сектор представляват 24.8%. Селското стопанство е само част от общия заем. През 2012 г. земеделските заеми изнасят 77,3 млн. евро и представляват едва 4,4% от общия размер на кредитните портфейли. Селскостопанския кредит се доминира само от една банка. ПроКредит Банк има повече от 65% от агро кредитите в банковия сектор и почти половината от всички портфейли от земеделски кредити, включително МВФ. Райфайзенбанк има втора позиция и има потенциал да увеличи значително своето участие. Някои други банки включиха селското стопанство сред челните в своите сектори през 2013 година (Development Faculty, 2015). Търговските банки като цяло, но и микрофинансовите институции също не подкрепят аграрните дейности чрез продукт, наречен агро кредит, но във финансовите отчети те се отчитат като общи с бизнес кредитите. Данните показват, че повече кредити са изплатени в сравнение с 2016 г. В сравнение с периода от 2015 г. това е почти същото разпределение на стойността. Докато 2014 г. има равно разпределение с 2008 г. Периодите от 2009 до 2014 г. имат по-ниско ниво на разпределение на аграрни кредити. Увеличението на позволени кредити през 2016 г. спрямо 2008 г. представлява увеличение от 23.2%, въпреки факта, че броят на изплатените кредити е намалял наполовина. Броят на позволени кредити от началото на 2008 г. до 2016 г. е 244,471. Така че за тези 9 години, всеки месец средният брой на кредити е 2,263 кредита на месец. Независимо от факта, че размерът на кредитите е нараснал до 23,20% за периода 2008-2016 г, кредитните единици намаляха с 43,3%.

Моят личен извод е, че фермерите увеличават своя капацитет и постепенно увеличават стопанските си дейности. Но може да се направи и друг извод за това, че търговските банки в страната също са променили формите си на финансиране. Някои банки в Косово не финансират заеми за малкия бизнес, а тук се включват и стопанските дейности в аграрния сектор.

Лихвени проценти на кредита, които предлагат банките не са в полза на селскостопанския сектор, а напротив, в някои случаи те са по-скъпи от бизнес кредитите поради риска, че културите могат да бъдат застрашени от климатичните условия. През 2006 г. лихвените проценти варираха от 8% до 48% в зависимост от размера на кредита и срока на връщане, докато през 2014 г. забелязва се стабилизиране от 9% на 26,5%. Земеделските производители остават разочаровани от високите лихвени проценти, които пречат на развитието на този сектор (MPBZHR, 2017). Съществува значително търсене на информация за финансовите услуги в Косово. Клиентите са подчертали липсата на информация в целия спектър, включително финансовите продукти и услуги, техните условия, както и тяхната оценка и сравнение. Фокус групите и срещите със сдружения на земеделски производители показаха, че селскостопанските клиенти не знаят къде да търсят информация, когато имат нужда от нея. Повечето от тях посочиха, че има само малък брой организации, които могат да предоставят финансови насоки.

Необходима е по-голяма прозрачност от финансовите инструменти. Докато някои финансови институции ще помогнат на потенциалните си клиенти да спорят за дейността по кандидатстване за заеми, съществува обща липса на прозрачност по отношение на общите разходи и другите условия на кредитиране. Уебсайтовете на банките често предоставят само обща информация и приканват клиентите да се свържат с кредитни служители в най-близкия клон на банката за повече информация. Плащането, късното плащане или абонаментът не се оповестяват открито.

Агробизнеса в Косово трябва да се ангажира с нови възможности за популяризиране. Малките компании не използват маркетингови инструменти, а големите агропроизводители инвестират в скъпи, но често неефективни, промоционални кампании. Маркетинговият план включва услуги, които да направят продуктите по-качествени и привлекателни, включително разработването на идентичност на търговската марка, създаване на нови пазарни връзки, промоционални кампании, онлайн маркетинг и социални мрежи.

Средствата на ЕС и непрекъснато увеличаващите се схеми за национална субсидия имат ясни критерии за изпълнение на технологичните стандарти. Албанските продукти се смятат за много привлекателни за европейските пазари за качество и цени, но техният износ изисква изпълнението на международните стандарти за храните. Въз основа на направения анализ, стигам до извода, че ФКР и ФГКК би следвало да имат по-голям принос в подкрепата на малкия и средния бизнес, но като се обърне

специално внимание на селското стопанство. Това би довело до намаляване на безработицата и до икономически растеж, тъй като аграрния сектор има важна роля за безработицата и БВП.

Тези фондове би трябвало да променят и подхода към гаранцията като подкрепят бизнеса, покривайки залозите и финансирайки лихвения процент. Това засяга пряко растящия интерес към новите стопански дейности и предприятия.

Извършеният анализ на съществуващите възможности за засилване ролята на банковата система за развитие на аграрния сектор в Република Косово дава основание да бъдат изведени следните по-важни изводи:

Първо. Селското стопанство, като стопанска дейност, има важна роля за икономическото развитие. Държавните институции в Косово нямат никаква по-специална визия и не са ориентирани към насърчаване и подкрепа на селското стопанство, а то би допринесло за развитие на много икономически фактори, като например да намали безработицата, да намали вноса и да повлияе положително търговския дефицит. Въз основа на моя анализ, достигнах до извода, че в Косово трябва да се разширява участието на нови банки на пазара, като вниманието трябва да се насочи най-вече върху специализиране на банките в области, които подкрепят производството и по-специално селското стопанство.

Второ. Банките в Косово имат много малък дял на кредитиране в селското стопанство. Освен това аграрният сектор не се разглежда като отделен сектор, той не се ползва с преференции и не се разграничава от останалите второстепенни дейности. Банките би трябвало да насочат вниманието си към подкрепа на селското стопанство и да създадат специални условия за подпомагане на аграрния сектор. Резултатите от статистическия анализ показват, че не всички банки подкрепят аграрния сектор. Също така банките считат, че финансирането на този сектор носи високо ниво на риск. Следователно за икономиката на Косово е много важно да се разработят механизми, които способстват финансирането на селското стопанство.

Трето. В Косово съществуват два фонда, които подпомагат отпускането на заеми за бизнеса. Те дават своя принос и по отношение на селското стопанство. Но за възможностите, които предлагат тези фондове, няма достатъчна прозрачност и информация. Фондовете би следвало да направят своята дейност по-отворена и да я представят на обществеността. Следователно аграрният сектор се нуждае от специална подкрепа както от държавните институции, така и от банковия сектор. Това ще

допринесе пряко за намаляването на безработицата и ще намали вноса на селскостопанска продукция в страната.

Четвърто. Банковата система е изправена и пред външни рискове, от които се определят и рисковете за заемите, което води до високи лихвени проценти. Това положение засяга гражданите. Факторите, които създават условия за повишаване на кредитния риск са: липса на закони и нормативни документи, които предпазват банковия сектор от необслужваните заеми, функционирането на съдебната система, сивата икономика, нагласите и манталитета на хората, политическата стабилност и др. От проучването на общественото мнение става ясно, че хората в Косово имат усещането, че банките прилагат високи лихвени проценти, което затруднява развитието на паричните отношения. Този извод се налага поради това, че ответната реакция на банковия сектор е много слаба в сравнение със статистиката за необслужваните кредити. Налага се въвеждане на правила и закони, които да намалят нивото на кредитния риск.

Пето. Географското покритие на търговските банки в Косово е много добро. Те покриват добре територията на страната. Това улеснява достъпа на гражданите до банковите институции. Ето защо можем да направим извода, че търговските банки в Косово са си поставили за цел да служат на гражданите като развиват дейността си и се стремят към непрекъснато повишаване на качеството на своите услуги.

Представеният дисертационен труд е посветен на влиянието на банковата система за развитие и поощряване на аграрния сектор в Република Косово. Логическата постройка на разработката е подчинена на основната изследователска теза, целяща да докаже, че банковата система и чуждестранните инвестиции са значим фактор за развитие на аграрния сектор в Косово, а ефективността им зависи от общата политика за постигане на устойчив икономически растеж. Действителната реализация на поставените в началото цел и задачи отчита редица национални особености в създаването и развитието на Косово като млада република, в следствие и при изграждането на нормално функционираща банкова система.

Настоящото изследване няма претенции да обхваща цялото многообразие от съществуващи проблеми и възможни перспективи за стимулиране развитието на аграрния сектор, но въпреки това позволява да бъдат изведени следните основни изводи:

Първо. Банковата система в Косово може да бъде дефинирана като стабилен пазар с голям потенциал за пазарно развитие. Централната банка на Косово, в своето

качество на регулатор на финансовата система, би следвало да популяризира навлизането на нови банки на пазара. Новите инвестиции в банковия сектор биха допринесли за увеличаване на конкуренцията, което би имало положително въздействие върху намаляването на лихвения процент върху заемите за финансиране на бизнеса, най-вече в селскостопанския сектор. Счита се, че към момента в Косово банките оперират при високи лихвени нива за заемите. Тези високи лихвени нива постоянно биват намалявани година след година, но основната причина за тяхното съществуване е, че Косово се счита за високо рискова държава, в която съдебната система не функционира добре. Навлизането на нови банки на банковия пазар в Косово и най-вече на такива, които да обръщат специално внимание на финансирането на селското стопанство, ще помогнат пряко за икономическото развитие, тъй като съществуващите банки нямат особен интерес и не работят много за селскостопанския сектор. Моето заключение е, че банковият пазар може да нараства, като се създават нови банки, специализирани в някои конкретни сектори, какъвто е и селското стопанство. Добре би било в Косово да се създаде Земеделска банка.

Второ. За подпомагане процеса на разкриване на нови банки в Косово и увеличаването на инвестициите в сектора е важно централната банка да действа погъвкаво и да премахне огромната бюрокрация от тази институция. По този начин считам, че Централната банка на Косово ще промени правилата и ще доведе нови инвеститори специално в селското стопанство. Също така е много важно да се премахнат бариерите пред откриването на нови банки, които да бъдат специализирани и да работят най-вече със селското стопанство. Централната банка на Косово би следвало да насърчава банките в Косово да насочат вниманието си към селскостопанския сектор. Банковата система в Косово се намира в етап на развитие и ориентиране към модернизация. Системата е особено съсредоточена върху развитието на електронното обслужване и електронните продукти. Развитието на последните ще окаже влияние върху банковата система. Но при една такава ситуация банките няма да имат лични взаимоотношения с клиентите си. Резултатът от този процес ще бъде положителен за банките, тъй като това води до пряко намаляване на разходите, но повишената сложност на банковите услуги ще накара клиентите да променят решенията си.

Трето. Причината за повишеното внимание върху селското стопанство в Косово е, че като стопанска дейност, то има важна роля за икономическото развитие. Въпреки това към момента не само банките, но и държавните институции в Косово нямат

никаква по-специална визия и не са ориентирани към насърчаване и подкрепа на селското стопанство, а то би допринесло за развитие на много икономически фактори, като например да намали безработицата, да намали вноса и да повлияе положително търговския дефицит. В Косово съществуват два фонда, които подпомагат отпускането на заеми за бизнеса. Те дават своя принос и по отношение на селското стопанство. Но за възможностите, които предлагат тези фондове, няма достатъчна прозрачност и информация. Фондовете би следвало да направят своята дейност по-отворена и да я представят на обществеността. Следователно аграрният сектор се нуждае от специална подкрепа както от държавните институции, така и от банковия сектор. Това ще допринесе пряко за намаляването на безработицата и ще намали вноса на селскостопанска продукция в страната.

Четвърто. Косово, като млада държава, следва да обърне специално внимание на инвестициите в селското стопанство. В научноизследователската си работа достигнах до извода, че съществуващите банки в Косово изобщо не разглеждат въпроса за подкрепа на аграрния сектор. Това личи най-ясно от липсата на кредитиране за селското стопанство. Освен това банките нямат специализирана насоченост към аграрния сектор и не са разработили никакви стратегии в това направление. Те би трябвало да създадат планове и стратегии за подкрепа на селското стопанство. Това обаче трябва да се направи съвместно с правителствените институции, които да предоставят форми за стимулиране на аграрния сектор чрез кредитно финансиране.

Пето. Рентабилността на земеделските кооперации като цяло непрекъснато се влошава. Много ниска ефективност и производителност, неблагоприятни покупателни цени, изключителна централизация, изключително ниско работно възнаграждение, преди всичко пълното обезлюдяване на отделни райони, са някои от факторите, които доведоха до провал на кооперативната система. В същото време в Косово съществуват климатични и сухоземни условия, с които можем да стимулираме успешното производство на много селскостопански култури, но нивото на селскостопанското развитие все още изисква много възможности за подобрене. Този процес може да бъде подпомогнат първоначално чрез приоритизиране от страна на държавните механизми, с прилагане на закони, които подкрепят култури с които може да се развие агробизнеса, след това методи на финансиране или чрез държавно влияние чрез субсидии, дарения, безвъзмездни средства и форми на секторно финансиране и банки, които предлагат условия и отговарят на дейностите, които развиват общото селскостопанско производство, както и на икономическото развитие чрез агробизнеса като цяло.

С оглед на гореизложените факти, анализи, проучване и изводи, бих могъл да отправя няколко основни препоръки, които биха спомогнали за повишаване ролята на банковата система в развитието на селското стопанство в Косово:

➤ Отчитайки ролята на селското стопанство в икономическото развитие, особено внимание трябва да се обърне на държавните институции, както и на земеделските стопани, тяхната селскостопанска дейност трябва да се основава на най-съвременните стандарти за бизнес. Спазване на всички правила и финансови политики. Докато банковите институции трябва да разработват стратегии за подпомагане на агробизнеса като цяло. Това, което прави банките по-ефективни за развитието на агросектора, е свързано и с опита, който банките могат да донесат от други страни, тъй като 89% от банковия капитал е от чужди държави.

➤ Банковите институции трябва да предоставят по-широк спектър от кредитни продукти, които да ги приспособяват към нуждите на агробизнеса, да ги адаптират към селскостопанските дейности и сезона.

➤ Банките трябва да създадат специален сегмент за агробизнеса, предлагайки по-ниски ставки за земеделските кредити от обикновените предприятия, които могат да имат по-високи маржове на печалба и могат да бъдат значително по-високи от агробизнеса.

➤ Лизингът е друг начин за финансиране на агробизнеса, който дава възможност за закупуване на ново оборудване за земеделските производители. Разширеното оборудване влияе върху ефективността, производителността и оказва влияние и върху намаляването на разходите.

➤ Отговорните държавни институции, като МЗХ и КБК, трябва да намерят начини за насърчаване на пристигането на аграрни банки в Косово.

➤ Фондовете за гарантиране на кредитите би трябвало са фокусирани върху подкрепата за селскостопанските дейности, с внимание най-вече върху покритие на обезпечението и намаляване на лихвения процент. Това ще помогне за развитието на селското стопанство, а това от своя страна, ще доведе пряко до намаляване на безработицата.

➤ Държавните институции би следвало да предприемат конкретни стъпки за субсидиране на лихвите по заемите. Това ще допринесе за повишаване на помощите и субсидиите, които се отпускат в момента, като съществуващите субсидии могат да станат по-диверсифицирани, както и да се повиши отговорността на фермерите по отношение на инвестирането. Тези изводи са направени въз основа на опита на други

държави, които субсидират кредитното финансиране и инструментите за това финансиране.

II. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въз основа на задълбочен анализ е разработена методологична рамка за изследване конкурентната среда на банките и банковите продукти

2. На базата на критичен анализ е аргументирана необходимостта от промяна политиката на Централна Банка на Косово, която да използва своите механизми за насърчаване на Търговските банки да концентрират вниманието си към селскостопанския сектор

3. На базата на проучване и извършен статистически анализ на данните е проучена възможността на банковата система да окаже въздействие за подпомагане на селскостопанския сектор в Република Косово

4. Оценени са силните и слаби страни на банковата, небанковата и държавна политика в Република Косово при финансиране на селскостопанския отрасъл

5. Изведени са основни насоки за усъвършенстване на банковата система в Република Косово, като е аргументирана и необходимостта от създаване на Земеделска банка

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА

1. **Hajdari, Muhamet**; Qerimi, Fidan; Fejza, Jusuf. IMPACT OF FEEDBACK AND COMPLIANCE HANDLING OF CUSTOMER. THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION CHALLENGES. ISBN 978-9951-494-78-6 ISBN 9789951494786. 2018. p. 56

2. Bajrami, Fadil; **Hajdari, Muhamet**; Qerimi, Fidan. DIGITAL BANKING SERVICES IN KOSOVO. Communication and Digital Marketing Management. ISBN 978-9928-208-53-8 ISBN 9789928208538. 2018. p. 86-87

3. **Hajdari, Muhamet**; Qerimi, Fidan. BANKS AS DRIVER OF DEVELOPMENT. Intitute of Knowledge Management. SSN 2545-4439(Print) ISSN 1857-923X(Online). 2017. p. 1491-1494

4. **Hajdari, Muhamet**; Fejza, Jusuf. FOREIGN BANKS OPERATING IN KOSOVO. Intitute of Knowledge Management. SSN 2545-4439(Print) ISSN 1857-923X(Online). 2017. p. 891-896

5. Qerimi, Fidan; **Hajdari, Muhamet**. EDUCATION AS DRIVER FOR BUSINESSES. INTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT. SSN 2545-4439(PRINT) ISSN 1857-923X(ONLINE). 2017. P. 802-812

6. Qerimi, Fidan; Hajdari, Muhamet; Fejza, Jusuf. Economic Sustainability as Region Development Factor. THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN

COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION. ISBN 978-0262025539 ISBN-10: 0262025531. 2017. p.20

7. **Hajdari, Muhamet;** Qerimi, Fidan. INSURANCE MARKET AND DISTRIBUTION CHANNELS. THE ECONOMIC SUSTAINABILITY OF BALKAN COUNTRIES AND THE EURO-INTEGRATION. ISBN 978-0262025539 ISBN-10: 0262025531. 2017. p. 37

IMPACT OF THE BANKING SYSTEM ON THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE REPUBLIC OF KOSOVO

Muhamet Hajdari

SUMMARY

The agriculture is a very important sector for the development of the economy, influencing the opportunities for reducing unemployment and imports, as well as the trends of the increase in exports. Kosovo, as a young country, needs to develop agriculture because the country faces high unemployment and trade deficits.

Both sectors, the banking and the agricultural sectors, should be treated with caution and their interdependence and dependence. In the present scientific paper, the question is how can it contribute to increasing the opportunities for building relations between the two sectors so that they can help and co-operate with each other and contribute directly to the development of the economy as a whole. These reasons justify the timeliness of the issues under consideration. It requires a detailed overview of economic development as a whole, emphasizing the need to increase the investment made by the banking system in agriculture.

The aim of the dissertation is through a comprehensive analysis of the state and the role of the banking sector for the development of agriculture in Kosovo to provide the necessary recommendations for improving the banking activity with a view to creating incentives for the further development of the agricultural sector.

To achieve the aim, the following research tasks are solved:

- 1) Exploring the importance of the agricultural sector to the economy;
- 2) Make a critical analysis of the role of the banking system to date;
- 3) Make a comparative assessment of banking practice and its impact on the development of agriculture.

The dissertation defends the thesis that the banking system and foreign investments are a significant factor for the development of the agrarian sector in Kosovo and their effectiveness depends on the common policy of achieving sustainable economic growth.

Main findings of the study. The banking system in Kosovo can be defined as a stable market with great potential for market development. Kosovo's central bank, in its capacity as a regulator of the financial system, should promote the entry of new banks into the market.

To help the process of opening new banks in Kosovo and increasing investment in the sector, it is important that the central bank act more flexibly and remove the huge bureaucracy of this institution. In this way, I believe that the Central Bank of Kosovo will change the rules and bring new investors especially to agriculture. It is also very important to remove barriers to opening new banks to specialize and to work mostly with agriculture.

The reason for the increased attention to agriculture in Kosovo is that, as an economic activity, it plays an important role in economic development. There are two funds in Kosovo that support lending to business. They also contribute to agriculture. But for the opportunities these funds offer, there is not enough transparency and information.

Key recommendations. Banking institutions should provide a wider range of credit products to adapt them to agribusiness needs, adapt them to farming activities and the season.

Banks need to create a special segment for agribusiness by offering lower rates for agricultural loans than ordinary businesses that may have higher profit margins and can be significantly higher than agribusiness.

Leasing is another way of financing agribusiness, where it allows for the purchase of new equipment for farmers. Enhanced equipment affects efficiency, productivity, and also impacts on cost savings.